

יינת וכבדת/משקל, בהגדירו את ברדיי-צ'בסקי כנקודת-מפנה והשראה בתולדותיה של הפרוזה העברית. מכאן שהמחבר היה תורם תרומה רבת-ערך להיסטוריוגרפיה של פרוזה זו אילו הוכיח את השפעתו של ברדיי-צ'בסקי על ברנר, גנסין ושופמן והבהיר את דפוסי ההשפעה והשוני, אם יש כאלה, בין "ספרות היחיד" של המורה לבין זו של תלמידיו (הבהרה כזאת ניתנה להיעשות על-ידי בדיקת אספקטים דומים ביצירות הארבעה). חסר גם רקע היסטורי לתיאור יחסי הארבעה, ובמבואו מתעלם שקד מן המשבר שהתגלע ביחסיהם של ברנר וגנסין ומן הסיבות הספרותיות והאידיאיות בתוך שאר סיבות שגרמו קרע זה. מכל-מקום, ידידות וקירבה אישית בין סופרים, אפילו היא ידידות אינטימית, איננה מביאה אחריה בהכרח לידי זהות בתפיסה הספרותית.

הענין העיקרי בקובץ-מסות זו מתרכז אפוא באופן בו בוחן שקד את המפעל הספרותי של הסופרים הבודדים, יצירות שלהם ובחיי-נות אחדות בתוכן. גם כאן מתעורר קושי בשל חוסר השיטתיות המתגלה בין המסות השונות ועל שאיפתו לכסות תופעות רבות בהגדרה כוללת וממצה. כשדן שקד ב"קלור-נימוס ונעמי" של ברדיי-צ'בסקי, למשל, הוא דן בעת-ובעונה-אחת בבעיות של עלילה, מבנה, דמות המספר ובתיזה של היצירה. עובדה זו מביאה אותו לכך שלפעמים אינו מיחס תופעה לסיבתה. בדונו בדמות המספר טוען שקד, שהקורא חש כי "בעל-הסיפור יודע ראשית מאחרית" ומיחס עובדה זו לכך שהמספר הוא כל-יודע אך לא כל-מוסר, בעוד שלפי דבריו של שקד עצמו, במקום אחר באותן מסות, מתאר ברדיי-צ'בסקי עולם שרירותי שהכל נקבע בו מראש.

הבעיה אינה בעיה של דמות המספר אלא של התיזה של הסיפור והשקפת-עולמו של ברדיי-צ'בסקי. כאשר שקד דן בגנסין אין הוא עושה את ההבחנה הדרושה בין סופר אימ-פרסיוניסטי לסופר הכותב בשיטת "זרם-ה-תודעה", ולכן הוא מתאר את גנסין—שלא בצדק!—כסופר שהקדים בזמן את סופרי "זרם התודעה" בספרות המערבית, בלי ש-

בין עלילת ההווה האידיאלית לבין סיפור ה-עבר, שאינו אידילי כלל. ב"לביבות" מוארת עלילת ההווה הטריביאלית מתוך פרספקטיבה של האירוע הלא-אידילי. הקומפוזיציה של האידיליות מגוונת ושונה והמשורר נהג חיי-רות ורוחב-לב הרבה שבחר לכל אידיליה צורה והרכב כפי שנראו לו.

י. פ.

ללא מוצא

הפרופיסור גרשון שקד הרים בתקופה האחרונה כמה תרומות חשובות לחקר הספרות העברית החדשה בספריו על אמנות הסיפור של עגנון ועל הספרות הישראלית הצעירה. שני מחקרים אלה הצטיינו בנייתוח שיטתי של תופעות שונות בספרות העברית שאחר רות ורוחב-לב הרבה כשבחר לכל אידיליה נוניות ביצירת עגנון מזה. שונה מהם ספרו החדש, הדן בארבעה מספרים גדולים: י. ח. ברנר, גרשון שופמן, א. נ. גנסין ומ. י. ברדיי-צ'בסקי. הספר כולל מסות שכתב שקד בתקופות שונות וכל אחת מהן דנה באספקטים שונים ביצירות ארבעה המחברים הנזכרים.

שקד אינו בודק אותן בעיות ספרותיות אצל ארבעת הסופרים, ולפיכך דומה כי הנסיון לאגד את המסות יחד בעזרת כותרת מכלילה ואפילו מכנה-משותף אידיאלי-ספרותי, אותו מציג שקד במבואו, הוא נסיון מלאכותי. יש, כמובן, תועלת וחשיבות באיסופם של מסות ומחקרים ספרותיים, אך לא מובן מה הטעם לנסות להעניק לאיסוף זה לגיטימציה ספרותית. במבוא מגדיר שקד את ברנר, גנסין ושופמן כתבורת סופרים שהושפעה מ-ברדיי-צ'בסקי: "קבוצה שלמה שניתקה עצמה רובה-ככולה מן הנוסח של מנדלי (להוציא י. ד. ברקוביץ') ומ'עבותות ההווי' וראתה את מורה ורבה במ. י. ברדיי-צ'בסקי משום שהפנה תשומת-לבה של הספרות אל היחיד". המבוא כולל אפוא הבחנה היסטורית מענ-

* גרשון שקד: ללא מוצא; הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1973; 204 עמ' (+ מפתח שמות).

פר מידי פשוטם ופיזרתם לרוח הזמן ולרוח המגמות והזרמים שבספרות המערב.

הלל וייס הוא מתלמידיו של קורצווייל, וכבר בראשית מחקרו הוא דורש תלייתם של הלכות על הגדרתו של מושג המוטיב אצל עגנון; ובסוף הדרוש הוא מוסר מודעה כי יעסוק במוטיב "בעיקר בתורת אמצעי לעי" צוב היצירה, הן מבחינת עיצוב המסגרת הכוללת שלה—האידיאית, והן מבחינת העי" צוב של פרטי היצירה, המבנה והיחסים שבניהם. בניתוח המוטיבים יהיה תפקידי להציב על עקרונות אמנותיים ערכיים ותכ" ליות אסתטיות שהיצירה חדורה בהם". הגי' דרה זו אינה צנועה ביותר והיא תופסת את המרובה, הואיל והיא באה להשיב על ה"חידה הכפולה והמכופלת" של המוטיב ביצירות עגנון רבות־הפנים.

כך אפוא מרחיב וייס את היריעה ועוסק ביצירתה של היצירה לעולם הערכים, האידיאות, הנתונים ההיסטוריים והביוגרפיים, ומן הפרט הוא למד על הכלל. למשל: בסיפורים רבים מקונן עגנון על העולם הישן שאבד, על שקיעת האמונה ועל הירידה בלימוד התורה. וייס מפרש את גניזת העבר על־ידי הסופר לא כתחושה של אבדן ויאוש אלא כחוויה של אמונה בגאולה הצפויה לעתיד לבוא. השאלה היא מה משמעות הגניזה וביי את הגואל על־פי עגנון. וייס הולך בעקבותיו של פרופ' א. א. אורבך, שטרח וגילה את המקורות התלמודיים מהם שאב עגנון. מסקנתו של וייס היא שבסיפורים הנדונים "מהווים המושגים הללו ממשות המתווה, בין השאר, את עולם הערכים ליצירה, וגור' אלים אותה מן הנוסטלגיה, שהיתה עשויה לתחום את גדר יצירותיו של עגנון בתחומים ניאורומנטיים". ועוד מוכיח וייס כי חורבן וגאולה כרוכים יחד אצל עגנון.

מוטיבים אלה מוצא החוקר בכל הסיפורים, כאמצעי־עיצוב עיקריים הקובעים את חז" קיונו ומסגרתו העיקרית של הסיפור, "בחינת המוטיב־ההנעה של הסיפור".

בסיפור "שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו" מפרש החוקר את הרבדים של הסיפור, את הנגלה והנסתר שבגילגול העלילה ואת המש-

יתאר נכונה את היחס בין העלילה הפנימית לעלילה החיצונית. שהרי גנסין, כאימפרסיוניסט, מתאר את הרגע בו הפנים תופס את החוץ ואיגו משעבד את החוץ כדי לתאר את הפנים. תוסר הבחנה ברורה ומדויקת די" הצורך בין תופעות שונות הוא שמביא כמ" דומה את שקד להשוואה בין סגנונם של סיפורי גנסין לזה של מכתביו. אמנם ער הוא לבעייתיות שבחקירת הנורמות הלשוניות בתקופתו של גנסין וכותב כי "קשה ביותר למצוא מידגם שישקף 'סטנדרט' מעין זה בלשון העברית בראשית המאה", אך הפתרון שהוא מציע אינו יכול להביא לתו" צאות פוריות, שפן מכתביו של גנסין, כפי שמציין שקד עצמו, אינם בגדר מידגם לשוני ללשון־הדיבור, ובשום־פנים אין להבין את הסטיות של גנסין מן הנורמה הלשונית (שהיו רבות ביצירתו) על סמך המידגם הנבדק במסה.

על אף מידה של עירפול והבחנות בלתי־מדויקות, וחרף היעדרו של מכנה־משותף לאחת־עשרה המסות שכונסו בספר, יש בו ענין ללומדי הספרות העברית—במיוחד בפרק על שופמן ובמסה המתארת את שינויי הנוסחות ל"בסתר רעם" של ברדיצ'בסקי.

ז. ש.

פרשנות לעגנון

בסיפור "שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו" כתב עגנון: "...מאהבת רבי שלמה נסתתמו עיניהם ולא השגיוו בגמרא, אלא בקשו ל־ צדקו על־ידי פלפולים". פסוק זה נאמר על מפרשיו של עגנון, ההולכים בפרד"ס (פשט, רמז, דרש, סוד) של יצירותיו, וכידוע מן הארבעה שנכנסו רק אחד בלבד—רבי עקיבא—זכה להיכנס בשלום ולצאת בשלום. הפילפולים בכתבי עגנון הם רק בתחילתם, וד"ר קורצווייל המנוח הקים, כידוע, אסכולה של פרשנות, שהוציאה את דברי הסו-

* הלל וייס: פרשנות לחמישה מסיפורי ש"י עגנון; הוצאת עקד, 1974; 193 עמ'.